

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

АККУРТ Владислава Євгенівна

УДК 81'42:808.5:316.642.3=811.111=811.161.2(043)

**ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОДАЛЬНОСТІ ПЕРЕКОНАННЯ У
МОВІ ОБВИНУВАЧА В СУДОВОМУ ДИСКУРСІ
(на матеріалі англійської та української мов)**

10.02.15 – загальне мовознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Корольова Тетяна Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Карпенко Олена Юріївна,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
завідувач кафедри граматики англійської мови;

кандидат філологічних наук, доцент
Сивокінь Ганна Володимирівна,
Одеська державна академія будівництва та архітектури,
доцент кафедри іноземних мов.

Захист дисертації відбудеться «26» квітня 2019 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65045, м. Одеса, вул. Єврейська, 25.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «27» березня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. А. Дружина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Проблеми комунікативно-прагматичних аспектів організації мовної поведінки людини привертають увагу сучасних мовознавців. Зміщення фокусу наукових пошуків з «іманентної» структури мови на розуміння її як діяльності, що є засобом реалізації інтенцій індивіда, зумовлює актуальність залучення аутентичних форм різноманітних типів дискурсу (Т. В. Андрюхіна, А. Д. Белова, І. М. Дерік, А. М. Науменко, С. Б. Ребрик) до кола лінгвістичних досліджень, до розгляду їх структурних відмінностей та ефективних засобів актуалізації відповідної семантики. Соціальна спрямованість судового дискурсу пояснює особливий інтерес науковців до проблем вербалізації механізмів продукування комунікативних одиниць цього жанру. Прагматика комунікативного потенціалу процесуальної діяльності як процесу актуалізації комунікативної поведінки, де однією з важливих складових є модальність мови, що зображає інтенцію адресанта, вміння вербалізувати функціонально-композиційні компоненти соціальної комунікації. Варто зазначити, що категорія модальності в сучасному мовознавстві стає об'єктом теоретичного та експериментального вивчення, спрямованого на виявлення закономірностей функціонування мовних одиниць у процесі комунікації.

Надійною основою для вивчення цього питання стали роботи, в яких знайшли глибоке осмислення проблеми мовної модальності, а саме: трактування поняття «модальність», визначення змісту та обсягу даної категорії; дослідження функціонально-семантичної природи модальності як мовної категорії (А. Ю. Биценко, В. М. Бріцин, І. В. Смущинська); вивчення лінгвістичних та не лінгвістичних засобів вираження модальних значень (граматичних, лексичних, інтонаційних, пара- і екстралінгвістичних та ін.) (Ф. С. Бацевич, А. А. Калита, Т. М. Корольова, Г. В. Сивокінь); зіставлення форми й змісту модальних проявів у різно системних мовах для виявлення типологічних рис і універсалій (О. Р. Валігура, Т. Р. Кияк, Т. М. Корольова, В. І. Шаховський).

Одним з найменш вивчених аспектів цієї проблеми є питання про лінгвістичні засоби актуалізації суб'єктивно-модального значення переконання в процесі комунікації. Дослідження спирається на роботи лінгвістів, що висвітлюють теоретичні та практичні питання з проблем функціонування судового дискурсу (модальна семантика складає частку питань, що вивчаються в розвідках).

Актуальність дисертаційного дослідження визначається загальною антропоцентричною та функціонально-прагматичною орієнтацією на виявлення комунікативних і структурно-семантичних параметрів організації

висловлювань модальної семантики переконання в англійській та українській мовах, а також важливістю їх соціально-прагматичної спрямованості. Відсутність у загальному мовознавстві комплексних досліджень лінгвістичних особливостей мови прокурора в судовому процесі на матеріалі сучасної англійської та української мов, що охоплюють різноманіття чинних проблем, які впливають зі складності самого поняття «модальність переконання», її багатоаспектності та поліфункціональності свідчить про своєчасність і значення цієї роботи, як із позиції теорії мовознавства, так і в прикладному відношенні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках комплексної наукової теми кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Теоретичні і прикладні аспекти дослідження типологічних та конкретно-мовних рис сучасного дискурсу» (номер державної реєстрації теми 0107U000467). Автором досліджувалися лінгвістичні засоби передачі модальності переконання у мові обвинувача в англійській та українській мовах. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 8 від 28.03.2013 р.).

Метою дослідження є комплексне лінгвістичне вивчення функціонально-семантичного і прагматичного аспектів організації модальної семантики переконання в мовленні прокурора на матеріалі двох неблизько споріднених мов (англійської та української).

Для досягнення поставленої мети розв'язано завдання:

- виявлення і систематизація основних лінгвістичних характеристик (лексико-граматичних, просодичних), які зумовлюють диференціацію модального значення переконання на перцептивному рівні;
- визначення відносної ролі лінгвістичних чинників (граматичної структури висловлювання, його лексичної будови, інтонаційних особливостей, контексту) актуалізації модального значення переконання у мові прокурора;
- вивчення особливостей взаємодії лінгвістичних маркерів актуалізації модальності переконання;
- виділення загальних закономірностей і специфічних особливостей реалізації модальності переконання у двох мовах, що зіставляються;
- інтерпретація одержаних результатів з урахуванням історично сформованої структури англійської та української мов.

Об'єктом дослідження є англомовний та україномовний судовий дискурс.

Предмет дослідження – лінгвістичні засоби актуалізації модальності переконання в усному мовленні.

Матеріалом дослідження слугували відрізки програм відкритих судових засідань англійською та українською мовами; загальний час звучання досліджуваного матеріалу становить понад 13 годин.

Методи дослідження. Досягнення поставленої мети й розв'язання конкретних завдань дисертаційного дослідження ґрунтується на загальних положеннях *комплексного аналізу* з використанням елементів *загальнонаукових* (абстрагування, узагальнення, формалізація) та *емпірико-теоретичних методів* (аналіз, синтез, ідеалізація). *Метод лінгвістичного спостереження*, пов'язаний із перцептивним аналізом матеріалу дослідження (слуховий аналіз), *метод контекстуального та інтерпретаційного аналізів* використовувався для визначання логіко-аргументативної організації англомовного та україномовного судового дискурсу; експериментально-фонетичне дослідження й опрацювання його результатів здійснювались із використанням *емпіричних загальнонаукових методів* (експеримент, порівняння) та *спеціальних методів* визначення специфіки просодичної актуалізації модальності переконання в судовому дискурсі (опитування інформантів, аудиторський аналіз, кількісний аналіз результатів експерименту).

Наукова новизна роботи полягає в систематизації функціонально-комунікативних та прагматичних чинників спілкування, які зумовлюють лінгвістичну організацію засобів передачі модальності переконання в мові прокурора. Уперше досліджено й описано типологічно спільні для англійської та української мов закономірності функціонування різнорівневих лексико-граматичних та просодичних лінгвістичних одиниць, що передають модальність переконання у мові прокурора, а також конкретно-мовні особливості на матеріалі двох неблизько споріднених мов. Новим є виявлення основних механізмів взаємодії лінгвістичних одиниць та їхній варіативності при передачі значення суб'єктивної модальності переконання в умовах процесуальної комунікації.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що отримані результати можуть бути використані для подальших теоретичних досліджень функціонально-семантичних категорій англійської та української мов в судовому дискурсі, а також розширити відомості, що підтверджують універсальний характер модальності переконання або свідчать про

внутрішньомовну, національну специфіку засобів її вираження в неблизькоспоріднених мовах.

Практичне значення роботи визначається тим, що результати дослідження знайшли застосування в курсі загального мовознавства (розділи «Типологія мовлення», «Дискурсологія», «Інтонологія»), у курсі практичної та теоретичної фонетики англійської та української мов (розділ «Просодія дискурсу»), а також при укладанні відповідних методичних матеріалів, що сприятимуть підвищенню ефективності навчання функціонально-семантичної організації дискурсу. Результати дослідження становлять певний інтерес для лінгвістів лінгвокультурологічного та етнопсихолінгвістичного профілів.

Особистий внесок здобувача полягає у проведенні експериментального дослідження взаємодії лінгвістичних засобів модальності переконання в мові прокурора та критичному аналізі цього явища; збір фактичного матеріалу і групування вибірки за означеними параметрами під час написання статей у співавторстві.

Апробацію основних положень і результатів дослідження здійснено на 6 наукових, науково-практичних конференціях, з них – 4 *міжнародні*, зокрема: II Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі» (Одеса, 16.05.2016-17.05.2016), III Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі» (Одеса, 15.05.2017-16.05.2017), IV Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі» (Харбін–Одеса, 14.05.2018-15.05.2018), IV Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (Конін–Ужгород–Дрогобич, 15.06.2018), Всеукраїнська науково-методична конференція «Могилянські читання» (м. Миколаїв, 2014, 2015), а також на щорічних звітних науково-практичних конференціях викладацького складу кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи викладено в 14 публікаціях, серед яких 8 статей (з них 7 – одноосібних) опубліковано у фахових збірниках наукових праць, визначених МОН України, що відображають основні результати досліджень; 2 статті – у закордонних збірниках (Держава Ізраїль, Китайська Народна

Республіка), 4 – у виданнях, які додатково розкривають наукові результати дисертаційного дослідження: у матеріалах доповідей на конференціях.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційне дослідження загальним обсягом 200 сторінок (основний текст дисертації становить 163 сторінки) складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох основних розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків та списку використаної літератури (232 позиції), двох додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність дослідження, його теоретична і практична значущість, аргументується вибір предмета дослідження, визначається мета, завдання роботи, методи дослідження.

У **розділі 1. «Теоретичні передумови вивчення судового дискурсу»** проаналізовано загальний стан проблеми дослідження: здійснено аналіз мовної категорії модальності, описано структуру модальності переконання, її співвіднесеність з іншими семантично близькими лінгвістичними категоріями; схарактеризовано особливості судового дискурсу; розглянуто функціональні та таксономічні аспекти лінгвістичних засобів актуалізації модальності переконання в мові прокурора.

Сучасний етап розвитку лінгвістики ознаменувався збільшенням інтересу до інституційного дискурсу взагалі й судового дискурсу зокрема. Судовий дискурс в роботі розглядається як різновид юридичного дискурсу - комунікативної діяльності, спрямованої на регулювання соціальних відносин через стійку систему правових норм. Судовий дискурс є яскравим прикладом інституційного дискурсу з його типовими характеристиками, до яких належать чіткий розподіл ролей, статусна нерівність учасників, серед яких вибудовується ієрархія у вигляді піраміди з непрофесійними учасниками (у її заснуванні) та суддею як володарем найвищого статусу (на вершині). Судовий дискурс ритуалізований, а повторювані ситуації взаємодії закріплені в специфічних жанрових формах. Різні жанри мають різний ступінь ритуалізованості та залишають більшу або меншу свободу у виборі мовних дій й особистісних проявів.

Відмінною рисою судового дискурсу в порівнянні з іншими типами інституційного дискурсу є обумовленість мовної поведінки учасників законодавством. Найважливіші моменти показані в кримінально-процесуальних і цивільних процесуальних кодексах. Крім цього кодекси суддівської етики, як рекомендаційні документи, навіть не маючи законодавчої сили, визначають мовну поведінку суб'єктів судового процесу.

Варто зазначити, що комунікативну поведінку на судовому процесі формують як загальні параметри комунікативної ситуації, характерні для інших жанрів усної публічної мови, так і специфічні характеристики, властиві тільки для усного судового мовлення. До загальних факторів належать: високий ступінь офіційності, високий ступінь підготовленості мови, неоднорідність адресата. Специфічні чинники: специфічність підстав для вступу в спілкуванні (скоєно злочин); наявність множинних цілей в кожному спілкуванні, поєднання цілей; прояв елементів конфліктного спілкування; дуже високий ступінь формалізованості спілкування; субординаційні умови спілкування.

При цьому кожній з чотирьох формальних частин процесу судового розгляду відповідає певний тип процесуальної діяльності, конкретна цільова установка, певне мовне оформлення.

Перша частина – підготовча, оголошення про склад суду, інформація про порядок ведення судового слідства; основна мета – забезпечення необхідних умов для судового розгляду; домінує офіційно-діловий стиль.

Друга частина – судове слідство. Мета – встановлення в суді факту вчинення злочину (допит). Домінує усна форма кодифікованої літературної мови із залученням елементів розмовної мови.

Третя частина – судові дебати. Мета – в найбільш узагальненому вигляді проаналізувати всі обставини справи з позиції обвинувачення і захисту (мова прокурора). Домінує кодифікована літературна мова (публіцистичний і офіційно-діловий стиль) з елементами розмовної мови.

Четверта частина – проголошення вироку. Мета – ознайомити учасників процесу з рішенням суду у даній справі; усно відтворений письмовий текст, кодифікована літературна мова (офіційно-діловий стиль).

Мовно-розумова діяльність учасників судового процесу, взаємодія мовних норм з юридичними законами представляє певний інтерес для сучасного мовознавства. Проблеми ментально-психологічних процесів комунікативної діяльності юристів у судовому процесі досліджуються у різних напрямках лінгвістичної науки, таких як психолінгвістика, етнопсихолінгвістика, когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, міжкультурна комунікація.

Зрозуміло, що саме ментальні процеси комунікативної діяльності суб'єктів судового процесу тісно пов'язані з їхнім модально-емоційним станом. Модальність є однією з фундаментальних категорій мови, що характеризується «двополюсною» структурою свого **функціонально-семантичного поля (ФСП)**, яке складається з зони об'єктивних значень, що виражають відношення змісту висловлювання до дійсності, і зони

суб'єктивних значень, що виражають ставлення мовця до змісту висловлювання. Об'єктивна модальність становить істотну частину ФСП. Обсяг значень, що висловлюються нею, представлений на рівні граматики категорією способу.

Переконання в мові обвинувача припускає здатність суб'єкта впливати на об'єкт, досягти консенсусу між об'єктом та суб'єктом не тільки за допомогою раціональних аргументів. Одним з важливих компонентів мовної тактики переконання є його суб'єктивна модальність, тобто оцінювальна складова прагматичного впливу на аудиторію. Вибір належних засобів модальності відбивається на ефективності досягнення поставленої прокурором мети – вплинути на співрозмовника та переконати його прийняти бажану точку зору.

Для успішного спілкування прокурор користується вербальними та невербальними комунікативними засобами заради переконання аудиторії у правоті своєї точки зору. Вербальні засоби: адресація (пряма, вказівна, цілеспрямована); авторизація (пряма, узагальнено-авторизована, об'єднано-авторизована); експресивність викладу (комплекси «питання-відповідь», риторичні питання, окличні конструкції, повтори). Невербальні засоби: ідеографічні, вказівні, образотворчі, диригуючі жести.

Слід також вказати фактори, що негативно впливають на адекватну інтерпретацію мови обвинувача, а отже, і на її ефективність:

- 1) низький рівень професійної та мовної підготовки судового оратора;
- 2) низький рівень семісоціопсихологічної підготовки аудиторії;
- 3) невідповідність використовуваних в мові мовних засобів «мовних ресурсів», що є у розпорядженні адресата.

Мовними засобами, що застосовані некоректно в комунікативному спілкуванні, можуть бути:

- спеціальна юридична чи інша термінологія, вжита без відповідного тлумачення;
- слова загальнолітературної мови, які використовуються в спеціальному, професійному значенні;
- оцінювальні терміни, що мають варіативність поняттєвого змісту;
- стереотипні мовні формули, які стали «штампами свідомості».

Таким чином з вищесказаного можна констатувати, що публічне мовлення обвинувача в суді є складною динамічною структурою, інтегральну модель якої можна сконструювати лише на основі аналізу відкритої комунікативної системи текст – інтерпретатор.

У розділі 2. «Методика дослідження та загальна характеристика експериментального матеріалу» викладено методику проведення

експерименту (принципи формування експериментального корпусу, порядок проведення слухового та аудиторського аналізу), наводиться загальна характеристика експериментального матеріалу, аналізуються жанрові особливості мови прокурора в двох неблизькоспоріднених мовах.

Дана робота виконувалася відповідно до розроблених у вітчизняній лінгвістиці методів експериментально-фонетичного дослідження (В. О. Артемов, А. Й. Багмут, Т. О. Бровченко, М. П. Дворжецька, Ю. О. Дубовський, Л. В. Златоустова, А. А. Калита, Т. М. Корольова, Л. К. Цеплітіс) і складалася з таких етапів: 1) відбір експериментальних фраз, що мають певний ступінь вираження значень модальності переконання і належать до судового дискурсу (слуховий аналіз); 2) проведення аудиторського аналізу експериментального корпусу носіями британського варіанту англійської мови та носіями української мови; 3) аналіз результатів експерименту з метою виявлення просодичних характеристик реплік, ідентифікованих як найбільш контрастні за модальним забарвленням представниками британської та української груп аудиторів; 4) лінгвістична інтерпретація даних аналізу на базі одержаних кількісних та якісних характеристик.

Відбір експериментального матеріалу здійснювався методом суцільної вибірки. Фрази, взяті як експериментальний матеріал, відбиралися з архівних справ сучасних автентичних англомовних та україномовних відкритих судових процесів. Загальний обсяг звучання матеріалу дослідження склав понад 13 годин. Експериментальні фрази, які марковані модальним конотаційним значенням переконання зіставляють 1300 одиниць (265 хв. звучання) і відповідають офіційно-діловому стилю в англійській та українській мовах, що підтверджувалося оцінкою аудиторів.

На початковій стадії за допомогою слухового аналізу проводився первинний відбір фраз, який мав інтроспективний характер, тобто оцінювався з точки зору власних суб'єктивних вражень експериментатора, з урахуванням знань особливостей просодичних систем української та англійської мов. Відібрані на стадії слухового аналізу репліки подавалися для прослуховування групі аудиторів, носіїв англійської та української мов. До експериментального корпусу включалися фрази, які отримали більше ніж 80% позитивних оцінок при визначенні переданої у них модальної семантики.

У відповідності з методикою, що запропонована Т. М. Корольовою, в експериментальний корпус включалися фрази двох типів: висловлювання, в яких відсутні лексичні та специфічні синтаксичні структури, які створюють

модальне забарвлення мовлення; фрази другого типу, навпаки, містять лексико-граматичні актуалізатори досліджуваного модального значення.

Аудиторський аналіз проводився в три етапи, а саме:

- на першій стадії вивчалися фрази, що несуть якесь одне з намічених до розгляду модальних значень, причому єдиним засобом актуалізації цього значення було інтонаційне оформлення фрази;

- другий етап ставив собі за мету вивчення особливостей просодичного оформлення модальності переконання при наявності в досліджуваних експериментальних фразах лексико-граматичних або екстралінгвістичних маркерів модальних значень;

- на третьому етапі аналогічним діянням вивчалися вихідні дані інваріантності просодичних засобів вираження модальних значень у мовних реалізаціях, де просодія, поряд з модальною, виконує інші функції (поділ на синтагми, зв'язок синтагм, актуальне членування, комунікативну функцію та ін.).

Перед кожною серією експериментів з аудиторами проводилася співбесіда-інструктаж. Метою інструктажу було ознайомлення випробуваних із порядком виконання завдань, а також обговорення змісту поданих в анкеті завдань. Відтак аудитори виконували пробний аналіз декількох фраз, не включених в експериментальний корпус. Це сприяло подоланню можливих труднощів при виконанні завдань у процесі подальшої роботи аудиторів.

Перед відтворенням чергової експериментальної репліки увага аудиторів зверталася на контекст, в якому було виголошено кожен розглянуту фразу. Зміст контексту повідомлявся аудиторам за допомогою його короткого опису, що передувало завданням на визначення модального забарвлення висловлювання. Правильна ідентифікація модальної характеристики мовленнєвого стимулу може бути забезпечена тільки в умовах, коли реципієнту відома реальна ситуація комунікації, контекст, в якому були виголошені аналізовані фрази. Таким чином, маючи контекст, що характеризує відношення мовців і опис подій, що мають місце перед вимовлянням аналізованої фрази, випробуваний може свідомо схарактеризувати репліку не тільки на підставі її просодичного оформлення, а керуючись також логічними факторами.

Інструкція для аудиторів включала три завдання, які їм належало виконувати при перцептивному сприйнятті стимулів:

- 1) завдання на оцінку інтенсивності прояву досліджуваного модального значення в мовленні;

- 2) завдання на оцінку ступеня природності вираження в мовленнєвих стимулах значення модальності переконання і диференціацію компонентів досліджуваного ФСП;
- 3) завдання на виявлення просодичних маркерів модальної семантики переконання в мовленнєвих стимулах.

Проведений аудиторський експеримент уможливив дійти таких висновків. Віднесення мовленнєвого стимулу до значень модальності переконання було виконано групами аудиторів британців і українців із досить близькими результатами. Частка правильної ідентифікації експериментальних фраз з модальним значенням переконання склала в англомовній групі 94,7%. Аналогічний показник в україномовній групі аудиторів склав при репрезентації фраз-стимулів рідною мовою 96,1%.

Визначення ступеня прояву того чи іншого суб'єктивно-модального значення переконання у звучанні експериментальних фраз-реплік, як і очікувалося, характеризувалося більш низькою результативністю. Частка правильної диференціації експериментальних фраз між компонентами семантичного поля модальності переконання склала в англомовній групі 70,3%. Аналогічний показник в україномовній групі аудиторів склав при репрезентації фраз-стимулів рідною мовою 68,4%.

Одним з найважливіших етапів роботи є проведення перцептивного аналізу параметрів просодії актуалізації значень модальності переконання з метою отримання якісних показників дистинктивних ознак просодії модальності переконання. Загальноприйнятими параметрами є такі:

- темп мовлення,
- мелодійні контрасти мовлення,
- гучність мовлення,
- фразовий наголос,
- тембр актуалізації фраз.

У роботі розглянуто такі просодичні параметри мовного сигналу фрази і її сегментів: мелодійні (напря́м зміни мелодичного компонента інтонації, тональний рівень та локалізація максимуму висотного компонента), динамічні (максимальна гучність, варіативність гучності в сегментах фрази та висловлюванні в цілому, фразовий наголос та його різновиди), темпоральні (тривалість сегментів та фрази у цілому, паузація).

Аналіз експериментального матеріалу уможливив скласти загальну характеристику мовлення прокурора.

Мова обвинувача належить до числа поліінтенціональних жанрових форм, комунікативна мета яких може складатися з декількох ілокутивних складових. У звинувачувальній промові – це є несхвалення, докір, осуд, що

визначає її конфліконебезпечність, тобто здатність спровокувати конфлікт. При виправдувальній інтенції мова прокурора вступає у відносини семантико-функціональної синонімічності з підтримкою, примиренням, прощенням, експлікує прохання про порозуміння, що обумовлює можливість семантичної дифузності висловлювань та нейтралізації засобів вираження осуду.

Саме комунікативна цілеспрямованість переконання є головним жанроутворюючим фактором промови прокурора на судовому засіданні.

Унаслідок нашого спостереження над великим масивом переконливих висловлень у мовленні англійських і українських прокурорів було виявлено наступні форми переконання учасників судового процесу у правильності своєї точки зору: 1) інформування; 2) роз'яснення; 3) доказ; 4) спростування.

1) Інформування. У процесі судового засідання обвинувач надає адресату інформацію про загальну значущість самої справи та окремі її аспекти, які потребують особливої уваги при розгляді.

2) Роз'яснення. Цій формі переконання властива широка комунікативна варіативність. Зазначені данні конструкції розподіляються на 3 типи:

- **інструктивні** – дохідливе роз'яснення адресатові порядку дій, не потребує «підключення» його критичного мислення, а обмежується лише необхідністю простого запам'ятовування;
- **розповідні** – виклад суті справи у формі розповіді. При вмілій побудові цього типу роз'яснення по завершенні розповіді адресат має прийти до певного висновку. Такий вид комунікації для більшості людей найбільш зрозумілий і є найпоширенішим у спілкуванні;
- **міркувальні** – переконання аудиторії, під час участі в суперечці, здатне ментально активізувати розумову діяльність адресатів, допомогти глибше усвідомити проблему. Такий спосіб є актуальним для прокурорів, коли аудиторія – люди з творчим складом розуму, активні й комунікабельні.

З одного боку, можна схарактеризувати це як метод непрямого переконання, оскільки інформація повідомляється не безпосередньо, а в формі натяку. При цьому обвинувач звертається не до емоцій, а до мислення людини. З іншої сторони, мова прокурора активізує розумову діяльність слухачів шляхом постановки ряду проблем з подальшими логічними міркуваннями, що й приводять до потрібних висновків.

3) Доказ. Сутність доказів зводиться до виділення певної ідеї та її аргументації в процесі доведення. Прокурор зобов'язаний мати фактичні підтвердження, що доводять правильність цієї ідеї. Фактичні підтвердження

налаштовують аудиторію на сприйняття інформації в потрібному напрямі та створюють певну настанову (доказ не здатний існувати без фактів).

У мові обвинувача доведення при переконанні будується згідно з логічними законами тотожності, суперечності й достатньої підстави.

4) Спростування. З точки зору логіки можна сказати, що спростування має ту саму природу, що і доведення. Доводячи учасникам судового процесу одну ідею, прокурор тим самим спростовує іншу. У психологічному ж плані є певна різниця, пов'язана з тим, що в процесі спростування здійснюється критика певних поглядів співрозмовника з руйнуванням старих й формуванням нових настанов. Звідси в процесі спростування у мові прокурора, поряд з логічними засобами, використовуються і психологічні.

Модальність переконання в цьому випадку передбачає обов'язкове стимулювання слухача шляхом підтримки ходу його думок і дій.

Поняттєву основу модальності переконання у мові обвинувача, як відомо, становить «ставлення повідомлення, що міститься в реченні, до дійсності». Якщо виходити з цього визначення, то функціональне навантаження модальності переконання представляється об'ємною і дозволяє віднести до модальних значень такі, як реальність / ірреальність, бажаність, спонукання, істинність / хибність змісту пропозиції, ствердність / негативність, а також суб'єктивно-модальні значення: впевненість / не впевненість, згоду, питання, посилення, експресивну оцінку і т.ін.

У структурі ФСП переконання виділяється центр (ядро), стосовно якого інші компоненти представляють периферію. До центру ФСП модальності переконання слід віднести ті модальні значення, які виражають об'єктивну або суб'єктивну модальність. До периферії ж відносимо значення, що лежать на «зовнішньому» кордоні модальності, тобто значення, що займають проміжне положення між власне модальністю й іншими мовними явищами.

У розділі 3. «Особливості функціонування мовних засобів актуалізації модальності переконання в мовленні прокурора» проведено аналіз результатів дослідження лінгвістичних компонентів семантичного поля модальності переконання.

У проведеному дослідженні виконано аналіз основних питань, пов'язаних з проблемою функціонування лінгвістичних засобів вираження модальності переконання в промові прокурора. Вирішення цієї проблеми ускладнено тим, що кожен з аспектів даної проблеми: модальність з її багатоплановістю і тісним зв'язком з іншими мовними категоріями й лінгвістичні засоби вираження (лексико-граматичні, інтонаційні) з різним

ступенем формалізації мовних одиниць в семантичному плані, є надзвичайно складними феноменами, а їхня взаємодія в ще більшому ступені ускладнює трудомісткість дослідження. У цих умовах очевидна необхідність системного підходу для адекватної інтерпретації результатів наукового дослідження.

Переконливі висловлювання обвинувача містять модальні компоненти різних типів. Значущими факторами для актуалізації семантики переконання є такі: об'єктивно-модальний компонент зі значенням реальності / ірреальності викладеного, деонтичний компонент зі значенням нагальної потреби або заборони, а також епістемічний компонент зі значенням високого ступеня впевненості.

Типологічно спільними рисами структурування модальності переконання в англійській та українській мовах прокурора є: на синтаксичному рівні використання усіх комунікативних типів речень (питальні, розповідні, спонукальні), різноманітних моделей синтаксичної будови (інверсії, еліпсису, простих та складних речень); на морфологічному рівні – вживання різноманітних форм дієслів, певних конструкцій при формуванні дійсного та пасивного способів.

Конкретно мовні властивості, пов'язані зі структурними особливостями двох мов:

- обмеженим вживанням дієприкметника в українській мові;
- синтетичним характером української мови та аналітичним англійської;
- фіксованим порядком слів в реченнях англійської мови.

Найбільш частотними лексемами втілення модальності переконання в обох мовах є модальні слова. Далі за ступенем рекурентності втілення модального значення переконання йдуть в англійській мові модальні фрази, в українській – модальні частки. Частотність у мові прокурора модальних дієслів в англійській мові набагато перевищує частотність вживання аналогічних одиниць в українській мові, що, безсумнівно, пов'язане з великою кількістю цих одиниць у системі мови. Використання модально забарвленої лексики при відтворенні переконання є однаково розповсюдженим в обох мовах, що зіставляються.

Відмінністю між українською та англійською мовами є склад різних типів модальних модифікаторів. В українській мові частіше вживаються модальні слова та модальні частки. У даній мові більше лексичних одиниць, що виражають сумнів (67%), в англійській – значення впевненості та логічної необхідності (71%).

За результатами аудиторського аналізу констатуємо, що значущість усіх параметрів інтонацій в актуалізації модальності переконання в мові прокурора не викликала сумніву в аудиторів. Аудиторами відзначена

особлива роль висотного компонента в інтонаційному оформленні висловлювань у цілому та їхніх сегментів (перед'ядерного, ядерного, заядерного). Слід вказати, що, у відповідності з висновками респондентів, саме мелодійне оформлення модально насичених фраз переконання є найбільш інформативним у двох мовах, що порівнюються.

Напрямок руху термінального тону продемонстрував спільні характеристики в двох мовах: найбільш рекурентними є низхідний (63,3% в українській мові та 42,9% в англійській) і висхідний тон (22,0% та 32,5% в українській та англійській мовах, відповідно), а також поширене вживання складного тону – Rise-Fall-Rise – в англійській мові (22,2% у порівнянні з 12,6% в українській). Цей тон не тільки привертає увагу слухачів та демонструє цілковиту впевненість прокурора у факті, що повідомляється, а й підкреслює значущість сказаного.

Одним з найбільш важливих компонентів інтонаційної структури висловлювання є напрям руху мелодики в оформленні шкали. В українській мові переважає рівна форма шкали низького та середнього рівня (The Low Level Head та The Middle Level Head), що виражає різке відношення мовця, а також висхідна шкала (The Ascending Sliding Head), яка посилює інтенсивність висловлюваного переконання. Розповсюдженість в англійській мові має спадна шкала (The Low Descending Stepping Head), що передає значення «заперечення» та (The Low Descending Sliding Head), яка надає висловленням прокурора напруженості й виражає такі конотації, як «докір», «зауваження», підкреслюють впевненість прокурора у своїй позиції.

Динамічний компонент мовного сигналу є параметром, який бере участь у формуванні цілого комплексу функційно-змістових особливостей висловлювання: з одного боку, він виступає як самостійний параметр просодичного оформлення мови, з іншого, як складова частина словесного і синтагматичного наголосу, водночас є ритмоутворюючим фактором.

Зміна гучності використовується, в першу чергу, для того, щоб шляхом збільшення сили звучання голосу протиставити більш важливі фрагменти мовних реплік, зауваженням, які виходять за рамки основної теми повідомлення. Важливу роль динамічний компонент інтонації в мові обвинувача грає при передачі різних емоційних і модальних відтінків переконання. Тут гучність може варіюватися від дуже тихої (при вираженні бажання заспокоїти співрозмовника) до дуже гучної (при вираженні бурхливого заперечення, обурення). Крім того варіювання гучності мови дозволяє уникнути монотонності й знизити стомлюваність слухачів.

Темп мовлення прокурора варіюється залежно від змісту висловлювання, його тема-рематичної структури: відома інформація

реалізується в мові обвинувача швидше у порівнянні з новою, факти особливої важливості переконання продукуються повільніше, ніж частини висловлювання, які не мають істотного значення.

Важливим компонентом темпорального параметра є паузація. Найбільшою паузальною насиченістю відзначалися ті висловлювання переконання, які відмічались зниженням темпу. Використання пауз в промові прокурора дозволяє не тільки розставити смислові акценти, а й додати трохи інтриги для посилення емоційного впливу на опонента.

Різноманітне тембральне забарвлення – це ще один з компонентів інтонації, що демонструє переходи з однієї тональності мовлення в іншу, надає мові виразність, відбиває різноманітні відтінки конотативних значень. Тембр при інтонаційному оформленні модальних значень переконання в мові обвинувача виступає в тісній взаємодії з іншими компонентами інтонації. Наприклад, при проголошенні висловлювань, що несуть негативні емоційно-модальні конотації, поряд з використанням відповідних тембральних характеристик в мові, спостерігається виділення ключового слова у фразі за допомогою вживання паузи, збільшення швидкості зміни мелодійної складової на наголошеному голосному звуці, збільшення часу проголошення занаголошених складів.

Розглянутий механізм взаємодії різноманітних компонентів інтонації при актуалізації смислових відносин модальності переконання є типологічно подібним в зіставляюваних мовах. Мовна специфіка актуалізації модальної семантики переконання проявляється лише в окремих аспектах, пов'язаних з такими факторами:

1) аналітичним складом англійської мови при синтетичній структурі української мови;

2) переважним використанням темпорального компонента при акцентному виділенні слів в українській мові, й мелодійної складової інтонації – в англійській;

3) більшою значущістю тривалості при оформленні просодичних конструкцій в українській мові у порівнянні з англійською, в яких темпоральний компонент релевантний в плані розрізнення фонем;

4) розбіжністю інтонаційних маркерів окремих компонентів модально-семантичного поля переконання, що сформувалися в процесі історичного розвитку кожної мови, що зіставлялася.

Проведене дослідження дозволило розкрити механізми взаємодії лінгвістичних засобів при передачі модальної семантики «переконання». Так, найбільш тісний зв'язок просодичних засобів з лексико-граматичними спостерігається при реалізації функції оформлення комунікативного типу

речень, тема-рематичної структури фраз. Визначальним у формуванні інтонаційного контуру для кожного конкретного типу взаємодії лінгвістичних засобів (семантична односпрямованість чи незалежність засобів вираження) є те модальне значення, яке домінує в даній комунікативній ситуації.

Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати наявність як інваріантних, так і варіативних рис лінгвістичного оформлення модальності переконання в промові прокурора. Інваріантна база лінгвістичних структур, співвіднесених з компонентами семантичного поля модальності переконання, становить основу для адекватної інтерпретації змісту мовного акту. Варіативність моделей даних засобів вираження модальності, показала, що в комунікації діють різноманітні механізми взаємодії структур, які, зрештою, забезпечують усунення семантичної невизначеності, властиву автономним лінгвістичним засобам. Аналіз прагмалінгвістичної спрямованості дозволяє простежити особливості реалізації переконливо-впливової функції мови обвинувача й визначити засоби актуалізації модального значення переконання. Такі засоби як сенсibilізація, нейтралізація та інтенсифікація особливо тісно пов'язані з реалізацією прагматичного потенціалу мовних одиниць: посилення вже закладеного в них прагматичного компонента семантики підвищує експресивність висловлювання і забезпечує додатковий вплив на емоційну сферу сприйняття реципієнта.

Варто зазначити, що граматичні засоби без поєднання з іншими компонентами в основному використовуються для передачі об'єктивно-модальних значень переконання та комунікативно-модальних типів фраз, а інтонаційні – для вираження суб'єктивної оцінки. Лексичні засоби – найбільш універсальні модифікатори модальності переконання. Немовні засоби також відіграють певну роль при актуалізації переконання.

Безумовно переважними є комунікативні ситуації, коли модальна інформація актуалізується шляхом активної взаємодії в мові компонентів лексичної, граматичної та інтонаційної підсистем мови (а також немовних, засобів комунікації). Корелюючи один з одним, вони не тільки забезпечують адекватність плану вираження плану змісту в масштабах дискурсу, а й зумовлюють коштом компенсаційних, прихованих, дифузних процесів трансформацію структури компонентів кожної з підсистем. Без сумніву відмінності інвентарю засобів, використовуваних в рамках кожної з підсистем досліджуваних мов, основні закономірності механізму взаємодії гетерогенних мовних засобів при актуалізації суб'єктивного ставлення в промові прокурора є однотипними. Така однотипність є одним із проявів

ізоморфізму в системі мови, пов'язана із взаємодією мовних підсистем при передачі модальних значень переконання.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного експериментального дослідження дозволили дійти висновку, що комунікативну ситуацію промови обвинувача в судовому процесі формують такі *типологічно спільні* ознаки у двох неблизько споріднених мовах: високий ступінь офіційності та підготовленості публічної промови, чіткий розподіл ролей суб'єктів; статусна нерівність учасників судового процесу, обумовленість мовної поведінки учасників законодавством, а також деякі *специфічні фактори*, а саме: наявність множинних цілей, проява елементів конфліктного спілкування.

Аналіз особливостей структури прокурорської мови продемонстрував чіткий взаємозв'язок усіх частин виступу, що не тільки відповідають етиці прокурорського працівника, а й спрямовані на прагматику переконання аудиторії: вступ (основні особливості справи), виклад суті справи, оцінка та аналіз представлених доказів, аналіз обставин, що сприяють вчиненню злочину, характеристика особи обвинуваченого, вибір запобіжного заходу. Слід зазначити, що аналіз доказів займає центральне місце в обвинувальній промові. На обвинувачі, як учасникові судового процесу, лежить особлива правова і моральна відповідальність у доказі висунутого звинувачення. Це пояснює використання риторичних засобів, законів логіки, а також особливих структур речення, стилістичних способів, які привертають увагу аудиторії до певних фактів шляхом їхнього акцентування, повторення та порівняння.

Модальність переконання в мові обвинувача як одна зі стратегій логічної аргументації, є найважливішим способом впливу на емоції та почуття людини, що апелює до волі реципієнта й може мати множинні шляхи реалізації, включаючи сугестивні та маніпулятивні тактики. Так, задля успішної комунікації на відкритому судовому процесі обвинувач використовує різноманітні лінгвістичні засоби переконання аудиторії у своїй правоті: спосіб адресації (звернення, займенниково-дієслівні конструкції з формами другої особи множини), спосіб створення експресивності (окличні конструкції, риторичні питання, комплекс питань-відповідей, повтори), спосіб авторизації (конструкції з займенниково-дієслівними формами). Слід зазначити, що невербальні засоби виступають у мові обвинувача як супровідник вербального коду, але не його заміник.

Інвентарно-таксономічний аналіз лінгвістичних чинників (граматичної структури висловлювання, його лексичної будови, інтонаційних

особливостей, екстралінгвістичного фактора) актуалізації модального значення переконання у мові прокурора висуває на перше місце лексичні одиниці, які, без сумніву, є універсальним засобом втілення модальності переконання в досліджуваних мовах (до них належать модальні слова, оцінна лексика, частки, вигуки, фразеологічні одиниці, повтори, вживання синонімів за принципом наростання чи послаблення певного змісту, просторічні лексеми і т.ін.). Граматичні мовні особливості посилюють модальне значення переконання шляхом вживання інверсії, еліпсису, паралельних конструкцій, варіювання тема-рематичної структури висловлювань та інших граматичних феноменів. Стосовно інтонаційних особливостей оформлення модальності переконання в мові обвинувача можна зазначити, що комплексний характер цього лінгвістичного явища оперує цілим набором параметрів (мелодійним, динамічним, темпоральним, ритмічним, тембральним, варіативністю фразового наголосу), кожен з яких самостійно та в комплексі з іншими інтонаційними компонентами може змінити зміст висловлювання. Результати дослідження продемонстрували комплексний характер актуалізації гетерогенних мовних засобів під час передачі модальності переконання на матеріалі двох мов, що вивчались.

Систематизація основних лінгвістичних характеристик, які зумовлюють диференціацію модального значення переконання на перцептивному рівні, уможливила здійснити висновок, що усі лінгвістичні фактори важливі для інтерпретації семантики модальності та змісту висловлювання в цілому. Однак, слід підкреслити значущу роль інтонаційних маркерів при декодуванні комунікативної одиниці. Саме вони уточнюють інформацію у разі полісемантизму, посилюють модальну конотацію комунікативного відрізка, або нейтралізують семантику інших лінгвістичних засобів.

Основні закономірності механізму взаємодії гетерогенних мовних засобів актуалізації об'єктивного модального значення та суб'єктивного ставлення мовця в промові прокурора є однотипними у двох досліджуваних мовах. Така однотипність є одним із проявів ізоморфізму в системі мови і пов'язана із взаємодією мовних підсистем при передачі модальних значень переконання. Зважаючи на це, особливо слід вказати на різноманітний характер взаємодії саме просодії з іншими лінгвістичними засобами. У випадку, коли лінгвістичні засоби (лексико-граматичні та інтонаційні) спрямовані на досягнення однієї мети – посилення семантики переконання – роль інтонації підпорядкована. У протилежному випадку, роль інтонації зростає до вирішальної. У цій ситуації часто саме інтонація стає головним фактором реалізації семантики модальності переконання в мові прокурора.

Аналіз загальних закономірностей і специфічних особливостей лінгвістичного оформлення модальності переконання в мові прокурора на матеріалі двох мов, а також інтерпретація одержаних результатів з урахуванням історично сформованої структури англійської та української мов дозволили встановити, що всі основні принципи функціонування модальності переконання в судовому дискурсі є подібними у двох неблизько споріднених мовах. Це стосується як механізму взаємодії лексико-граматичних і просодичних засобів актуалізації модальності переконання у мові прокурора, так і структурних особливостей виступу, інвентарю лінгвістичних засобів вираження модальності переконання.

Мовна специфіка виявляється лише в окремих аспектах, пов'язаних з різною будовою двох мов: аналітичною англійської мови та синтетичною української мови. Стосовно інтонаційних маркерів слід зауважити, що в українській мові при акцентуації слів та, відповідно, при варіюванні фразового наголосу переважно використовується темпоральний компонент, а в англійській – мелодійні контрасти. Варто зазначити, що параметр тривалості при оформленні просодичних конструкцій в українській мові має найбільшу значущість у порівнянні англійською, в якій темпоральний компонент є релевантним у плані розрізнення фонем. Така розбіжність інтонаційних параметрів при оформленні семантики модальності переконання пояснюється особливостями фонетичної структури мов, які сформувалися в процесі історичного розвитку кожної з них.

Отримані у роботі теоретичні узагальнення та практичні здобутки становитимуть певний внесок у фонд даних про типологію лінгвістичних засобів актуалізації модальності в слов'янських та германських мовах, а також про конкретномовні дистинктивні характеристики в системах сучасних англійської та української мов.

Перспективним напрямком для подальшого дослідження може бути виявлення інвентарю способів передачі модальності переконання в різних видах дискурсу.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації, у фахових виданнях України:

1. Швецова В. С. Лингвистические характеристики авторитарного дискурса. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2013. Вип. 16. С. 250-255.

2. Швецова В. Є. Особенности структуры речи прокурора в судебном дискурсе. *Новітня філологія*. Миколаїв: ЧДУ імені Петра Могили, 2012. Вип. 44. С. 15-21

3. Швецова В. Є. Комунікативні стратегії та тактики в судовому дискурсі. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2014. Вип. 18. С. 159-164.

4. Корольова Т. М., Швецова В. Є. Категорія переконання в юридичному дискурсі. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2016. Вип. 22. С. 85-89.

5. Швецова В. Є. Види судових промов та їх особливості. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. Одеса, 2017. Вип. 24. С. 95-100.

6. Аккурт В. Є. Модальність думки як іллокутивна модальність. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. Одеса, 2017. Вип. 25. С. 3-11.

7. Аккурт В. Є. Перцептивні особливості модальності переконання в мові обвинувача (українська та англійська мови). *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. Одеса, 2018. Вип. 27. С. 12-19.

8. Аккурт В. Є. Структурні особливості мови прокурора як прояв авторитарного дискурсу. *Науковий журнал «Закарпатські філологічні студії»*. Ужгород, 2018. Вип. 5, том 2. С. 30-33.

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації, у закордонних спеціалізованих виданнях:

9. Корольова Т. М., Аккурт В. Є. English and Ukrainian intonation typology of attitudes and emotions. *Modern tendencies in pedagogical education and science of Ukraine and Israel: the way to integration*. Ariel, 2013. Issues 4. P. 55-58.

10. Аккурт В. Є. Communicative strategies and tactics used by participants in judicial discourse. *Modern vectors of science and education development in China and Ukraine: International annual journal*. Odessa: South Ukrainian National University named after K. D. Ushynsky, Harbin: Harbin Engineering University, 2018. Issues 4. P. 11-16.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Савчук Г. В., Швецова В. Є. Інтонація як засіб впливу та мовленнєвого контакту в судовому дискурсі. Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі: праці 2 міжнар. наук. конф. (Одеса, 16-17 трав. 2016). Одеса. С. 32-35.

12. Швецова В. Є. Контекст судебного дискурса. Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі: праці 3 міжнар. наук. конф. (Одеса, 15-16 трав. 2017). Одеса. С. 51-53.

13. Аккурт В. Є. Проблеми дослідження судового дискурсу в сучасній лінгвістиці. Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі: праці 4 міжнар. наук. конф. (Харбін–Одеса, 14-15 трав. 2018). Харбін–Одеса. С. 38-39.

14. Аккурт В. Є. Судовий дискурс як юридичний тип інституційного дискурсу і його жанрово-стилістичні особливості в англійській мові. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи: праці 3 міжнар. наук.-практ. конф. (Конін–Ужгород–Дрогобич, 15 черв. 2018). Конін–Ужгород–Дрогобич. С. 327-328.

АНОТАЦІЯ

Аккурт В.Є. Лінгвістичні засоби переконання в мові обвинувача в судовому дискурсі (на матеріалі англійської та української мов). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» МОН України. – Одеса, 2019.

Дисертацію присвячено проблемам дослідження основних принципів функціонування лінгвістичних засобів вираження значень модальності переконання в мові прокурора на матеріалі неблизько споріднених мов (англійська та українська).

Аналіз загальних закономірностей і специфічних особливостей лінгвістичного оформлення модальності переконання в мові прокурора на матеріалі двох мов, а також інтерпретація одержаних результатів з урахуванням історично сформованої структури англійської та української мов дозволили встановити, що всі основні принципи функціонування модальності переконання в судовому дискурсі є подібними у двох неблизькоспоріднених мовах. Це стосується як структури промови обвинувача, особливостей побудови структурно-семантичного поля модальності переконання, принципів судового процесу взагалі, так і

механізму взаємодії лексико-граматичних і просодичних засобів актуалізації модальності переконання у мові прокурора.

Встановлено загальні закономірності і специфічні особливості актуалізації лінгвістичних засобів при оформлення семантики модальності переконання в виступі обвинувача в двох неблизько споріднених мовах, та надано інтерпретацію одержаних результатів з урахуванням історично сформованої структури англійської та української мов.

Ключові слова: модальність переконання, лінгвістичні засоби, судовий дискурс, мова обвинувача, механізми взаємодії різноманітних засобів.

АННОТАЦІЯ

Аккурт В.Е. Лингвистические особенности модальности убеждения в речи прокурора в судебном дискурсе (на материале английского и украинского языков). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского» МОН Украины. – Одесса, 2019.

Изучение проблемы модальности убеждения в языке обвинителя как одной из стратегий логической аргументации, является важнейшим способом воздействия на эмоции и чувства человека, апеллирующего к свободе реципиента и может иметь множественные пути реализации, включая суггестивные и манипуляционные тактики. Так, для успешной коммуникации на открытом судебном процессе обвинитель использует разнообразные лингвистические средства убеждения аудитории в своей правоте: способ адресации (обращения, местоименно-глагольные конструкции с формами второго лица множественного числа), способ создания экспрессивности (восклицательные конструкции, риторические вопросы, комплекс «вопрос-ответ», повторы), способ авторизации (конструкции с местоименно-глагольными формами). Следует отметить, что невербальные средства выступают в речи обвинителя как сопровождающий компонент вербального кода, но не его заменитель.

Исследование роли лингвистических факторов (грамматической структуры высказывания, его лексического строения, интонационных особенностей, контекста) позволило сделать следующие выводы.

Разнообразие механизмов взаимодействия просодии с другими лингвистическими средствами (семантическая однонаправленность, противоположная и независимость средств выражения) в конкретных

коммуникативных условиях четко сказывается на качественных и количественных характеристиках компонентов оформления речевой реализации. Так при семантической однонаправленности всех языковых средств роль интонации в передаче модальности убеждения меняется от второстепенной, подчиненной (при полноте и однозначности выражения модального значения убеждения лексико-грамматическими средствами) к определяющей, доминирующей (при неоднозначности лексико-грамматических средств передачи модальных значений ФСП убеждения). При этом по мере потери с помощью лексико-грамматических средств ведущей роли в передаче значений модальности убеждения, смыслоразличительная роль интонации растет, маркировка ее параметров усиливается, и интонация часто выступает в этих условиях как единственный актуализатор модальной установки говорящего. При разнонаправленности языковых средств в семантическом плане в большинстве коммуникативных ситуаций наблюдается вытеснение семантического потенциала лексико-грамматических средств маркерами интонационного уровня, и обеспечивает передачу истинной модальной установки.

Выделение общих закономерностей и специфических особенностей лингвистического оформления модальности убеждения в двух сопоставляемых неблизко родственных языках, а также интерпретация полученных результатов с учетом исторически сложившейся структуры английского и украинского языков позволило установить, что все основные принципы функционирования модальности убеждения в судебном дискурсе являются сходными в обоих языках. Это относится как к механизму взаимодействия лексико-грамматических и просодических средств актуализации модальности убеждения в речи прокурора, так и к структурным особенностям речи обвинителя, особенностям построения структурно-семантического поля убеждения в двух неблизко родственных языках.

Установленная в результате проведенного эксперимента частно языковая специфика проявляется в отдельных аспектах, связанных с 1) аналитическим строем английского языка при синтетическом строе украинского языка; 2) преимущественным использованием темпорального компонента при акцентном выделении слов в украинском языке, и мелодических контрастов - в английском; 3) значимостью темпорального компонента при оформлении просодических конструкций в украинском языке по сравнению с английским, в котором темпоральный компонент релевантен в плане различения фонем.

Ключевые слова: модальность убеждения, лингвистические способы, судебный дискурс, речь обвинителя, механизмы взаимодействия разных средств.

SUMMARY

Akkurt V.Ye. Linguistic Peculiarities of Persuasion in Prosecutor's Speech in Forensic Discourse. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology, Specialty 10.02.15 – General Linguistics. – State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», Odessa, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2019.

The thesis is devoted to the problem of linguistic means executing modality of persuasion in prosecutor's speech in two languages (English and Ukrainian).

The research of common characters and specific features in the linguistic means of persuasion in prosecutor's speech in the two languages under analysis, and interpretation of the results (when historically developed structures of English and Ukrainian are taken into consideration) allowed to come to the following conclusion: the key principles of persuasion functioning in forensic discourse are similar in both languages. It refers to the structure of the prosecutor's speech, the structure of persuasion modality semantic field, the principles of procedure in court in general, the mechanism of lexical, grammatical and prosody means interaction in the course of actualizing persuasion modality in prosecutor's speech.

The typological determinants and specific characteristics of linguistic means actualization when presenting persuasion have been found in the languages under study. The interpretation of the results is presented.

Keywords: persuasion modality, linguistic means, judicial discourse, prosecutor's speech, interaction mechanism.